

<http://www.hembygd.se/arkeologisektion>

Spadbladet 4, 2014

Arkeologisektionen vid Stockholms läns hembygdsförbund

Sektionen bjuder in till visning av massakern

Missa inte tillfället att följa med på en guidad tur på Historiska museet, en specialvisning för arkeologisektionen av utställningen *Massakern vid muren – slaget om Gotland 1361*.

Onsdagen den 3 december kl 18 börjar visningen, då möter vi – i entrén – Petter Ljunggren, pedagog och Ulrik Skans, konservator från museet. De berättar om och visar fynden från slaget i juli 1361 då 1800 gotländska bönder dog utanför Visbys murar.

Fri entré från kl 16. Notera att det är begränsat antal platser, anmäl er till Erica Nyström, 070-535 98 08, erica.nystrom@gmail.com.

Läs mer: <http://www.historiska.se/utställningar/fastautställningar/Massakern-vid-muren/>

Och här, t.ex. på plats i en smart telefon: <http://massakern.historiska.se/>

Nästa seminarium planeras

En helg i september 2015 planerar vi att hålla vårt nästa seminarium om aktuell arkeologisk forskning, planeringen pågår för fullt, men vi får återkomma i kommande Spadblad med information om tid och program.

Annars säljer vi boken från vårt senaste seminarium *Yngre Järnålder i Stockholms län – aktuell forskning* för 80 kronor till medlemmar. (Till icke medlemmar säljer vi boken till ordinarie pris som är 100:-). Därutöver tillkommer 36:- i porto. Denna bok är sedan hösten 2013 en del av kurslitteraturen vid 15hp-kursen *Stockholm före Stockholm* vid Stockholms universitet. Sätt in pengarna, och ange namn+adress, på vårt plusgiro: 497 36 80-4.

Julklappstips

Föreläsningar på Stockholms universitet

Under rubriken *Tid för forntid* erbjuder den arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet till öppna populärvetenskapliga föreläsningar.

Höstens återstående program:

- Torsdagen den 6 november: *Ljusmannens gåta* – Olov Janse i *Franska Indokina 1934-40*, föreläsning av Anna Källén, forskare vid institutionen för arkeologi och antikens kultur.
- Torsdagen den 4 december: *Rum utan utsikt* – *fönster och ljus i medeltidens byggnader*, föreläsning av Linda Qviström, doktorand i arkeologi.

Tid och plats: kl 18-19, föreläsningssalen på plan 4 i Wallenberglaboratoriet, Lilla Frescativägen 7.

***Den nya kulturmiljölagen* (1988:950 – ändrad 2013:548)**

Ändringarna trädde i kraft i januari 2014

Vissa intressanta ändringar har skett i den gällande kulturmiljölagen som i författningssamlingen omfattar 23 sidor. Jag tar i denna korta sammanfattning endast upp vissa viktigare förändringar i kapitlet som berör fornminnen.

Liksom tidigare slås fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Nytt är att bestämmelserna i lagen syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.

Liksom tidigare har länsstyrelserna ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet och Riksantikvarieämbetet överinseende över kulturmiljöarbetet i landet.

Fornminnen är skyddade enligt kulturmiljölagen som i § 1 anger vad som anses vara fornlämningar (gravar, gravbyggnader, gravfält, kyrkogårdar, begravningsplatser, resta stenar, bergytor med inskrifter mm, kors och minnesvårdar, samlingsplatser för bl a kult, lämningar efter bostäder, boplatser, arbetsplatser, kulturlager, ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader, försvarsanläggningar mm, färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken, anläggningar för samfärdsl, gränsmärken och labyrinter samt fartygslämningar).

Nytt är att fornlämningar är också naturbildningar som ålderdomliga bruk, sägner eller märklga historiska minnen är knutna till liksom lämningar efter äldre folklig kult. Vidare får en lämning enligt § 1 förklaras för fornlämning av länsstyrelsen, om det finns särskilda skäl med hänsyn till dess kulturhistoriska värde. Fornfynd är föremål, som saknar ägare, när de hittas och som påträffas i eller vid en fornlämning och har samband med denna eller påträffas under andra omständigheter och kan antas vara från tiden före 1850 (§ 3). Fartygslämningar påträffade utanför gränserna för svensk jurisdiktion och som har bärgats av svenskt fartyg eller förts till Sverige tillfaller staten, om det kan antas att fartyget förlit före 1850.

Tidigare gällde en hundraårsgräns för vad som skulle betraktas som fornfynd. Att det nu är tiden före 1850 är en betydelsefull ändring. Skälet är enligt lagrådsremiss om ändringar i lagen att 1800-talets mitt utgör tidpunkten för det moderna Sveriges framväxt! Ytterst få lämningar som tillkommit efter 1850 eller senare sägs i dagens tillämpning betraktas som fornlämningar.

Den ändrade lagen föreskriver vidare i § 5 att upphittaren av ett fornfynd är skyldig att på begäran lämna ut fyndet mot kvitto och uppge var, när och hur fornfyndet påträffades. Det är också förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning (§ 6).

Påträffas en fornlämning under grävning eller annat arbete, ska arbetet omedelbart avbrytas och förhållandet anmälas till länsstyrelsen av den som leder arbetet (§ 10).

Arkeologisk utredning och vem som ska utföra den beslutas av länsstyrelsen. Den ska beakta att utredningen ska vara av vetenskapligt god kvalitet och utföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna (§ 11). Detsamma gäller en arkeologisk förundersökning (§ 13).

När det gäller metallsökare skall ett beslut om tillstånd att använda sådan innehålla uppgift om ändamålet, person som tillståndet gäller, tiden för tillståndet och det geografiska område inom vilket metallsökaren får användas och medföras (§ 18).

För försök eller förberedelse till grovt fornminnesbrott döms till ansvar enligt 23 kapitlet brottsbalken (§ 21). Också detta är ett tillägg till nya lagen.

Kulturminneslagen har också kapitel rörande byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål, återlämnande av kulturföremål som olagligt förts bort från en stat som ingår i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), återlämnande av kulturföremål som olagligt förts ut från en stat som har tillträtt Unidroit-konventionen eller stulits utomlands i en stat som har tillträtt Unidroit-konventionen.

Sammanfattningen sammanställd av Nils Ringstedt

Vandringen på gravfält på Norra Djurgården

Den 9 juni – en mycket vacker och varm sommardag – guidades arkeologisektionen på Norra Djurgården av arkeologen och docenten Lena Holmquist. Efter en introduktion på arkeologiska forskningslaboratoriet med genomgång av vilka fornlämningar, som fanns i området, vandrade gruppen på 16 personer i två timmar i det vackra sommarlandskapet.

Under den första hälften av vandringen kom vi dock tyvärr inte i kontakt med de gravfält vi skulle besöka på grund av befintliga, betande tjuvar! De kunde enligt varningsskyltar stängas så det var ju inte tillrådligt att ge sig ut i terrängen. I vart fall pekades områden ut med gravar – inte minst den höjd där professor Ola Kyhlberg för några år sedan fann ett antal stensättningar.

Vid Naturhistoriska Riksmuseet finns några utgrävda och borttagna fornminnen – men en grav i närheten av museet fanns kvar och var bevuxen med ett stort träd! Mer påtagligt blev det när vi så småningom kom till Vetenskapsakademiens byggnader. Strax intill men norr om Vetenskapsakademien ligger i en mycket övervuxen dunge ett tiotal järnåldersgravar. De var mycket svåra att se på grund av grönskan men några stycken kunde dock skönjas under sly och träd. Gravarna undersöktes redan 1915. Det är verkligen synd att dungen inte rensas från sly och att gravarna görs synliga med tanke på alla besökare som kommer till Vetenskapsakademien – t ex i samband med Nobelfestligheterna.

Strax norr om detta gravfält har universitetet grävt medeltida skelettgravar som befann sig i ett trädgårdsland och upptäcktes vid odlingsbestyr. Grävningen ägde rum 2002.

Precis nedanför Vetenskapsakademiens byggnad ligger en liten parkeringsplats. På platsen för parkeringen grävdes gravar redan 1911. Här ligger anmärkningsvärt nog kvar några icke utgrävda gravar. Faktiskt sträcker sig parkeringen alldeles tätt intill gravarna. Nog borde de som anlade parkeringen ha tagit reda på om det fanns kvar inte undersökta gravar? En undersökning av de kvarvarande fornminnena borde ha skett innan tillstånd lämnades för att bygga den lilla parkeringen. Frågan är nu hur mycket som har skadats vid anläggningen av den.

Det var en mycket trevlig och informativ guidning som arkeologigruppen fick – och vi hade tur med det fantastiska sommarvädret!

Nils Ringstedt

Från sällningen i Korsnäs

I somras fortsatte sällningarna i Korsnäs jordhögar. Fyndfrekvensen verkar ha avtagit men 5 pilspetsar och en ovanlig spjutspets av skiffer (se foto) är årets höjdpunkter. Fortsättning följer nästa år.

Sven-Gunnar Broström (även foto)

Från guidningen av Rösaring

Lördagen den 17 maj anordnade arkeologisektionen en utflykt till Rösaring i Upplands-Bro.

När vi kom fram till Rösaring fick vi en guidad tur av arkeolog Lars Holmblad som själv har varit med vid de arkeologiska utgrävningarna på platsen i början av 80-talet. Fornminnesområdet Rösaring är beläget på en hög grusås med en fantastisk utsikt över Norra Björkfjärden i Mälaren. Uppe på åsen finns flera mycket ovanliga fornlämningar så som en 540 meter lång processionsväg och en fornlämning som har tolkats som ett så kallat dödshus. Undersökningar av platsen har visat att den var i bruk från bronsåldern och in i vikingatiden. Lars berättade om processionsvägen och visade de gropar man ännu kan se längs med vägen. Eventuellt kan det en gång ha stått stolpar i groparna. Flera av deltagarna ställde sig på rad i groparna för att åskådliggöra hur tätt stolparna kan ha stått och för att ge en liten inblick i hur processionsvägen kan ha sett ut.

Både processionsvägen och dödshuset väckte de 37 deltagarnas intresse och efter många frågor och livliga diskussioner gick vi vidare till de fornlämningar som finns längst ut på åsen. Här finns gravhögar och rösen och en av Upplands största labyrinter. Lars berättade nu om processionsvägens relation till gravhögarna och om den ovanliga labyrinten. Därefter åt vi medhavd lunch i solskenet.

Efter lunchen fortsatte den guidade turen nerför åsen och förbi järnåldersgravfälten vid Stora Ekeby.

Erica Nyström (foto Inger Karlsson)

Mer på Historiska museet

Utöver vår egen visning, se inledningen, kan man notera följande kommande händelser:

Höstlovskul 25 oktober till 2 november (öppet varje dag 11-17, den 30/10 till kl 20):

- Pannlampsvisningar bland dödskeglor och gamla skatter
- Jakten på önskestenen. Leta upp och tyd magiska runor.
- Bli arkeolog för en dag i Arkeoteket
- Slå dig ned och lyssna på sagor i Sago- och mysrummet.

Aktiviteterna fortsätter
under helgerna i november

Fredagen den 7 november, 13–14:30, kan man möta konservatorn Ulrik Skans som just nu arbetar med en översyn av alla föremål i utställningarna. (Fri entré)

Onsdagen den 12 november, 17–17:30, visning på temat klimatpåverkan i historien med Karina Hedman.

Fredagen den 14 november, 15–16, ges ett föredrag av Herman Bengtsson från Upplandsmuseet, med titeln *Om katedralbyggandet i Europa under medeltiden*. (Fri entré)

Läs mer och hitta fler föredrag och visningar på www.historiska.se.

Om möte kring vård av runstenar

Av Gunilla Hammarsjö, ordförande i Arkeologisektionen

Under 2013 har jag jobbat för att ordna ett möte mellan representanter från alla hembygdsföreningar i Stockholms län och Riksantikvarieämbetet, Kulturvårdsstöd. Anledningen var att de flesta hembygdsföreningar saknat kontakt med RAÄ och svar på råd om skötsel. Tjugotre hembygdsföreningar svarade tidigare i år på uppropet från länsförbundet och har lämnat namn på kontaktpersoner rörande skötsel av sten.

I och med omorganisationen inom Runverket och att de ansvariga varit upptagna forskarmässigt, har det varit svårt att få till det tänkta mötet 2014, d.v.s. möte mellan representanter från intresserade hembygdsföreningar och de nu ansvariga på RAÄ (Helen Simonsson, Laila Kitzler Åhfeldt och Magnus Källström)

Runverket, som ingår i enheten för Kulturvårdsstöd vid Riksantikvarieämbetets Förvaltningsavdelning, svarar för arbetet med att bygga upp kunskap om runinskrifterna och vårda landets runstenar.

Stenkonservator Helen Simonsson mailade mig i lördags följande:

Jag tror också att det är bättre att satsa på ett möte under senvintern/våren 2015.

Det är egentligen först nu efter Runseminariet i oktober som vi i Rungruppen på allvar kan börja titta på runstensvården. Riksantikvarieämbetet som helhet och Förvaltningsavdelningens uppdrag har ändrats mycket sedan Thorgunn Snaedal anställdes. Det vi ska göra nu är [att] gå igenom hela runstensvården i alla dess aspekter för att den ska ligga mer i linje med vår nuvarande organisation, vår bemanning och med myndighetens nuvarande inriktningsdirektiv.

Det är ingen snabb process och det ska göras i samarbete med vår nyligen omorganiserade Kulturmiljöavdelning på Riksantikvarieämbetet och det måste få ta tid om det ska bli bra. Det vi behöver i första hand är en sorts förvaltningsplan för alla runstenar innan man kan börja gå ner på detaljnivå. Därför tänker jag mig att det är ingen idé att planera ett möte innan vi faktiskt har något mer bestämt att kommunicera till runstensfaddrarna.

För att ge er information bifogar jag några länkar. Några av er har kanske redan fått dessa länkar eller läser RAÄs hemsida medan andra inte har nåtts av nedanstående information.

En grupp har startats på Kulturvårdsforum RAÄ som heter Vård av runstenar:

<http://www.kulturvardsforum.se/group/vard-av-runstenar>. Där kan man gå med om man vill kunna ställa frågor kring vård, dela fotografier, artiklar eller länkar.

Artikeln "Runstensvård – vad kan det omfatta?" tar bland annat upp grundläggande terminologi och har ett flertal länkar under rubriken "Vidare läsning":

<http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/runstenar/runstensvard-vad-kan-det-omfatta/>

Ett informationsblad i serien Vårda väl: Runstenar – att bevara en sten med dess ristningar till framtiden <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/6465>

En artikel om påväxt:

<http://www.k-blogg.se/2014/02/14/varfor-vaxer-det-pa-run-eller-gravstenar-2/>

En artikel definierar smuts och patina samt beskriver de risker som finns med alltför ambitiös rengöring av sten:

<http://www.k-blogg.se/2014/09/16/vad-ar-rengoring-smuts-och-patina-pa-sten/>

En artikel: "Hur kan man hjälpa till att bevara våra runstenar?" <http://www.k-blogg.se/2014/09/08/hur-kan-man-hjalpa-till-att-bevara-vara-runstenar/>

Om några av länkarna inte skulle fungera, gå in på RAÄs hemsida, <http://www.raa.se>

De hembygdsföreningar som ännu inte anmält kontaktpersoner för kommande möte, kan maila mig namnen på sina kontaktpersoner. Maila mig eventuella förändringar av kontaktpersoner eller ytterligare kontaktpersoner.

Samtliga tidigare anmälda kontaktpersoner får denna information direkt via mail.

Nu ser vi fram emot ett möte på senvintern/våren 2015, eller hur?

Foto: Thorgunn Snædal
(beskuret)

Ny litteratur

Lördagen den 25 oktober kommer Gunilla Runesson vid Stockholms universitet disputerar på sin avhandling *Bronsålderns bosättningsområden och boplatser på Gotland : Många syns inte men finns ändå*. Disputationen äger rum i föreläsningssalen, Institutionen för ekologi, miljö och botanik, Lilla Frescativägen 5, Stockholm, kl 13:00. Opponent är Anders Kaliff.

Läs mer: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-105993>

Den 19 april i år disputerade Rachel Howcraft vid Stockholms universitet på avhandlingen *Weaned Upon A Time : Studies of the Infant Diet in Prehistory*

Läs avhandlingen: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:610999/FULLTEXT01.pdf>

Situne Dei 2014. I sin nuvarande form ger Sigtuna museum ut denna årsskrift sedan 2006. I årets nummer kan man läsa om påfåglar på runstenar, om "Gott öl" på ett runben, om utgrävningar i Nyköping och den tidiga urbaniseringen i östra Mellansverige, om skrivkunnigheten i det tidig-medeltida Sigtuna, om en klosterkyrka på museitomten, om båten Fornåkre genom Ryssland m.m.

Vid Runsa fornborg har det skett en hel del arkeologiska aktiviteter under ledning av Mikael Olausson. I år kom det ut en bok om borgen, *Runsa Borg : representative life on a Migration Period hilltop site – a Scandinavian perspective*. Läs mer här: <http://runsaborg.se/runsaprojektet/publicerat.html>

I år kom också arkeologen Jeanette Varbergs bok *Fortidens slagmarker : krig og konflikt fra stenalder til vikingetid* ut (på Gyldendals förlag). En populärvetenskaplig bok baserad på de många arkeologiska (krigs-)fynden i Danmark.

HITTA FORNMINNEN MED MERA VIA MOBILEN

Här, <http://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/sverigeslanskarta/>, kan du hitta naturreservat, naturminnen, nationalparker – och inte minst – fornlämningar i din mobil. Det finns förstås fler tjänster, men detta är den senaste, publicerad nu i oktober. Börja förslagsvis med att välja vad du vill se under "Lagerlista" och gå sedan till önskad plats på kartan.

MISSA INTE VÅR HEMSIDA SOM LÖPANDE UPPDATERAS MED NY INFORMATION

<http://www.hembygd.se/arkeologisektion/>

Styrelsen i Arkeologisektionen inom Stockholms läns hembygdsförbund från årsmötet 2014

Broström, Sven-Gunnar 08-530 371 08 070-942 36 14	Fältvägen 11 147 41 Tumba botark@swipnet.se	ledamot
Gustafsson, Berit 070-538 89 38	Glasbergavägen 67 152 59 Södertälje berit.i.gustafsson@hotmail.com	suppleant
Hammarsjö, Gunilla 08-540 622 56 070-453 98 85	Hangarvägen 3, 5 tr 183 66 Täby gunilla@hwebb.se	ordförande
Karlsson, Inger 08-21 15 20 070-773 72 22	Baggensgatan 23 111 31 Stockholm karlssoninger23@gmail.com	ledamot webbansvarig
Nyström, Erica 070-535 98 08	Muskotvägen 8 123 55 Farsta erica.nystrom@gmail.com	ledamot
Owe, Jan 08-38 71 39 0730-894 884	Gamlebo Ginstvägen 38 197 34 Bro jan@gamlebo.se	kassör o redaktör
Persson, Bosse 0176-26 20 25 070-656 62 37	Mora Byväg 30 760 10 Bergshamra perssonbov@hotmail.com	ledamot
Ringstedt, Nils 08-80 12 50 070-608 41 07	Författarvägen 5 167 71 Bromma nils.ringstedt@globalnet.net	suppleant

Du blir medlem genom att sätta in 100 kronor på Stockholms läns hembygdsförbunds arkeologisektions plusgiro 497 36 80-4. Glöm inte att anmäla namn och adress. Sektionens hemsida: <http://www.hembygd.se/arkeologisektion>

Du kan prenumerera på LEDUNGEN, tidskriften för kultur och miljö i Stockholms län som ges ut av Stockholms läns hembygdsförbund. Sätt in 130:-/år på plusgiro 58 83 56-6. Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.